

امام زمان علیه السلام

سید جواد حسینی

مسئله مهدویت از مسائل مهم و حیاتی است که از زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به صورت واضح و روشن مطرح شده و بر زنده نگه داشتن آن تأکید و تشویق فراوان شده است. و امامان معصوم علیهم السلام نیز به فراخور فرصتهایی که برای آنها پیش آمده این مسئله را مطرح و بیان نموده‌اند. دوران امام هادی علیه السلام و امام حسن عسکری علیه السلام از دورانهایی است که حکومت وقت به شدت مسائل مهدویت و حتی تولد حضرت مهدی علیه السلام را پی‌گیر بوده و تحت نظر

دل ما خون شد ای صنم ز فراق
ای خوشایک دست به بینم طاق
تشنه‌ای کوبسه عمر آب ندید
به تو گردیدم ایمن چنین مشتاق
زهر هجران اثر نموده به دل
غیر وصلت نباشدش تریاق
کاش آن زلف عتبرینت را
که سحاب است بسرقة آفاق
ببرفکندی ز چهر گلگونت
که بیاید معشر العشاق
وقت هجران گذشت و وصل رسید
نسبریدم گمان مگر اشفاق
با شما عهد دوست بستم
مر مرا محکم است این میثاق^۱

۱. شرح زیارت جامعه، علامه حسین همدانی درودآبادی، انتشارات جمکران، مقدم کتاب.

داشت است. اختناق و سخت‌گیری در این زمینه نیز به اوج خود رسیده بود؛ با این حال، حضرت هادی علیه السلام از فرصتها بهره‌برداری نمود و گاه به صورت صریح و زمانی در پوشش دعا مسئله مهدویت را زنده نگاهداشت.

از جمله در زیارت جامعه کبیره که از متقن‌ترین، صحیح‌ترین و جامع‌ترین متون زیارتی شیعه است، علاوه بر بیان اصل امامت، مسئله مهدویت مخصوصاً دوران ظهور حضرت مهدی علیه السلام و رهاورد حکومت او مورد اشاره و توجه قرا گرفته است. آنچه پیش رو دارید، نگاهی است گذرا به مسئله مهدویت در زیارت جامعه کبیره.

در زیر فراهایی از این زیارت شریف را که درباره امام زمان علیه السلام می‌باشد از نظر خوانندگان عزیز می‌گذرانیم:

الف. بقیة الله

«السَّلَامُ عَلَى الْأَيْمَةِ الدُّعَاةِ... وَبَقِيَّةِ اللَّهِ»^۱ سلام بر امامان دعوت‌کننده [به سوی خداوند]... و باقیمانده خدا!»
مرحوم صدوق نقل کرده است که:

«اولین آیه‌ای که حضرت قائم علیه السلام به هنگام قیام می‌خواند، این آیه است: «بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^۲ «بقیة الله بهتر است برای شما، اگر مؤمن باشید.»

آن گاه می‌فرماید: «أَنَا بَقِيَّةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَخَلِيفَتُهُ وَحُجَّتُهُ عَلَيْكُمْ فَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْهِ مُسْلِمٌ إِلَّا قَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ»^۳ «من بقیة الله در زمین خدا و خلیفه و حجت او بر شما هستم. پس هر مسلمانی که به او سلام می‌کند، می‌گوید: درود بر تو ای بقیة الله در زمین او!»

ب. خبر از غیبت امام زمان علیه السلام

در سخت‌ترین دورانی که اختناق همه جا را فرا گرفته بود و امامان معصوم علیهم السلام تحت نظر بودند و به شدت حرکات و رفتار و گفتار آنها کنترل می‌شد، حضرت هادی علیه السلام از دعا و زیارت بیشترین استفاده را برد و مسائل مهم امامت را بیان کرد و مسئله

۱. بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۱۴۸؛ مفاتیح الجنان، زیارت جامعه کبیره.

۲. هود/۸۶.

۳. کمال‌الدین، شیخ صدوق، ج ۱، ص ۳۳۰.

عادلانه مه‌دوی است. تزریق و تلقین این آرزو، جامعه را با نشاط و فعال و سرزنده نگه می‌دارد و روح امید را در دل انسانها می‌دمد.

هر شبی گویم که فردا یارم آید از سفر چون که فردا می‌شود گویم که فردای دگر آنقدر امروز و فردا انتظارش می‌کشم کاقبت روز فراق یار من آید به سر گر بیاید روزگار تیره‌ام روشن شود شام هجران می‌شود از وصف روز از سحر حضرت هادی علیه السلام نیز این آرزوی بلند را این گونه تلقین می‌کند: «مُنْتَظِرٌ لِأَمْرِكُمْ مَزْتَقِبٌ لِدَوْلَتِكُمْ»^۱؛ منتظر امر [و خروج] شما و چشم به راه دولت شمایم.»

تاکی به انتظار تو شب را سحر کنم و مطالبه‌ام جملہ فوق هر چند به صورت خبری است، ولی گویا انشاء این امر است که انتظار آمدن مهدی علیه السلام و تشکیل حکومت توسط آن حضرت امری است مستحب و با فضیلت؛ چنان که در روایات دیگر نیز به آن اشاره شده است:

۱. امام صادق علیه السلام فرمود: «مِنْ دِينِ

غیبت امام زمان علیه السلام را گوشزد نمود تا شیعیان را برای چنین دوران سخت و غمباری آماده سازد و لذا فرمود: «مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَعَلَانِيَتِكُمْ وَ سَاهِدِكُمْ وَ غَائِبِكُمْ وَ أَوْلَكُمْ وَ آخِرِكُمْ»؛ ایمان آورنده به نهان و آشکار شما و حاضر و غائب شما و اول و آخر شما.»

مراد از شاهد، امامی است که مردم او را مشاهده کنند و او مردم را مشاهده نماید و مراد از غایب، حضرت قائم علیه السلام است که در هستی و جامعه حضور دارد، ولی ظهور ندارد؛ یعنی او مردم را می‌بیند و می‌شناسد، اما مردم یا او را نمی‌بینند و یا می‌بینند، ولی نمی‌شناسند.

تاکی به انتظار تو شب را سحر کنم
شب تا سحر به یاد رُحَّت ناله سر کنم
ای غائب از نظر نظری کن به حال من
تا چند سیل اشک روان از بصر کنم
بگذشت عمر و راه وصال تو طی نشد

آیا شود که بر رخ خوبت نظر کنم؟

ج. انتظار ظهور دولت حق

از بهترین و برترین آرزوهایی که امامان ما به جامعه تلقین کرده و نوید تحقق آن را داده‌اند، ظهور حکومت

۱. بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۱۵۲.

۲. همان، ج ۹۷، ص ۳۴۵، ح ۳۳.

الْأَيْمَةَ الْوَرَعُ وَالْعِفَّةَ... وَانْتَظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ؛^۱
از دین امامان، ورع و عفت... و انتظار
فرج با صبر کردن است.»

عمار سباطی می گوید: از امام
صادق علیه السلام پرسیدم که: آیا عبادت
پنهانی با امام غائب و پنهان در دوران
دولت باطل بهتر است و یا عبادت با
ظهور دولت حق [و در زمان ظهور
مهدی علیه السلام]؟

حضرت فرمود: «شما در ورود به
دین خدا و نماز و روزه و حج و دیگر
خیراتی که خداوند توفیق داده و به
عبادت خدا در پنهان سبقت دارید و از
دیگران پیشی گرفتید و پیوسته به حق
امام و حقوق خویش می نگرید که در
دست ستمگران است و ایشان که شما
را ناچار به زندگی دنیوی و طلب
معاش با شکیبایی بر دین و عبادت و
طاعت امام و خوف از دشمنان
نموده اند. بنابراین، خداوند اعمال شما
را در دنیا مضاعف کرده است. پس
گوارای وجود شما باد!»^۲

تنها به آرزوی تشکیل دولت
حضرت مهدی علیه السلام اکتفا نمی شود،
بلکه گام را فراتر نهاده و آرزو می کند

که جزء حکمرانان و کارگزاران و یاران
اصلی حضرت مهدی علیه السلام قرار گیرد و
لذا می فرماید: «وَجَعَلَنِي مِمَّنْ... وَ يَمْلِكُ
فِي دَوْلَتِكُمْ وَيُسْرَفُ فِي عَافِيَتِكُمْ وَيُمْكِنُ فِي
أَيَّامِكُمْ»^۳ و مرا از کسانی قرار بده... که
در دولت شما به فرمانروایی رسد و در
عافیت شما گرامی گردد و در روزگار
شما تمکن یابد.»

یعنی در دولت شما از حکمرانان
و فرمانداران بر مردم باشم و در زمان
سلامت و عافیت شما به جایگاه بلند
برسم؛ به طوری که ستم ستمکاران و
طاغیان به من نرسد و در زمان دولت و
چیرگی شما دارای ارزش و اعتبار و
منزلت شوم.^۴

و با این آرزوها، آرزوی دیدار آن
حضرت نیز بر آورده می شود که: «وَتَقَرُّ
غَدًا بِرُؤْيُوتِكُمْ»^۵ و چشمش فردا به دیدار
شما روشن شود.»

۱. همان، ج ۵۲، ص ۱۲۲، ح ۱.

۲. الکافی، کلینی، ج ۲، ص ۱۲۹.

۳. بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۱۳۱؛ مفاتیح الجنان،
زیارت جامعه کبیره.

۴. شرح زیارت جامعه کبیره، ص ۵۳۹؛

جلوه های لاهوتی، ج ۳، ص ۱۷۶.

۵. بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۱۵۴.

د. رجعت در زمان حضرت

مهدی علیه السلام

یکی از اعتقادات قطعی شیعه، اعتقاد به رجعت است. براساس این اعتقاد و بر مبنای روایات اهل بیت علیهم السلام در زمان حضرت مهدی علیه السلام عده‌ای از انسانهای خوب و بد به این دنیا باز خواهند گشت.

از جمله مسائلی که در جای جای زیارت جامته به آن تصریح شده، بحث رجعت است؛ آن هم با عبارات قطعی و یقینی. در یک جا می‌فرماید: «مُؤْمِنٌ بِإِيَابِكُمْ مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِكُمْ»^۱ مؤمن به آمدن شما و تصدیق کننده رجعت شما هستم.» دو جمله فوق صرفاً برای تأکید نیست؛ بلکه برای بیان اعتقاد به این است که رجعت اتفاق می‌افتد، چه اینکه هر چه را معصومین علیهم السلام - که از اشتباه و خطا مصون‌اند - خبر دهند، واقع خواهد شد و باید به آن ایمان داشت.

و در جای دیگر می‌فرماید: «وَيَكُونُ فِي رَجْعَتِكُمْ»^۲ [و قرار ده مرا از کسانی که] باز گردد در رجعت و برگشت شما! و در زیارت وداع در ذیل زیارت جامعه می‌خوانیم: «وَأَخْيَانِي فِي

رَجْعَتِكُمْ»^۳ [خدا] زنده گرداند مرا در رجعت و برگشت شما!

ه. رهاورد ظهور

رهاورد حکومت مهدوی آرزوی تمام انبیاء و اولیاء و صالحان و بلکه تمامی بشریت است و در روایات به صورت گسترده به آن پرداخته شده است. آنچه در اینجا اشاره می‌شود، مواردی است که در زیارت جامعه به آن پرداخته شده است.

۱. زنده شدن دین

گذشت زمان، غیبت امام زمان علیه السلام و وجود تحریف‌گران و بدعت‌گذاران در طول تاریخ، باعث تغییر چهره دین و دستورات دینی می‌شود، تا آنجا که دین به ظاهر مرده و کهنه شده به حساب می‌آید و دستورات آن به تعطیلی کشیده می‌شود؛ از اینرو با ظهور حضرت دستورات دین آن‌چنان که هست، بیان و اجرا می‌شود. به این جهت، آن حضرت احیا کننده دین شمرده شده است. در زیارت جامعه

۱. همان، ص ۱۳۱.

۲. همان، ص ۱۵۴.

۳. همان، ص ۱۳۳.

می خوانیم: «حَتَّى يُحْيِيَ اللهُ تَعَالَى دِينَهُ بِكُمْ»^۱ تا اینکه خداوند دینش را به وسیله شما زنده گرداند.

به تعبیر عرفانی، با ظهور حضرت قائم علیه السلام خداوند مظاهرش را که محمد و آل او هستند، حیات می بخشد و قدرت اهل بیت علیهم السلام با پاکی زمین از طاغوتها و شاخه های آن، یعنی فحشا و منکرات و ستم و دیگر زشتیها بر جهان، حاکم می شود.^۲ و در همه جا دستورات اسلام اجرا می گردد. علی علیه السلام فرمود: «وَيُحْيِي مَيِّتَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ»^۳ و [مهدی بخشهای] مرده کتاب [خدا] و سنت [پیامبر صلی الله علیه و آله] را زنده می کند. و با زنده شدن دین است که اهل بیت علیهم السلام به منزلت بزرگی دست می یابند و به تعبیر که در زیارت جامعه آمده: «يُمَكِّنُكُمْ فِي أَرْضِهِ»^۴ و تمکن و قدرت دهد شما را در زمین خویش.

این دو فقره اشاره به همان مطلبی دارد که قرآن دو بیست سال قبل از بیان امام هادی علیه السلام به آن اشاره نموده است: «وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ

دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يُعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»^۵

«خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد؛ همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده است، برایشان پابرجا و ریشه دار خواهد ساخت و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می کند؛ [آنچنان] که تنها مرا می پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند.»

و در آیه دیگر فرمود: «أَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ»^۶ بدانید خداوند زمین را بعد از مردنش زنده می گرداند. به

۱. همان، ص ۱۳۱.

۲. شرح زیارت جامعه، ص ۵۲۲.

۳. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، خطبه ۱۳۸.

۴. بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۳۱.

۵. نور، ۵۵.

۶. حدید، ۱۷.

مهدی علیه السلام در زیارت جامعه مورد توجه قرار گرفته است، عدالت فراگیر و جهانی است؛ عدالتی که تمام هستی و تمام جوانب و زوایای زندگی بشر را زیر بال می گیرد و به قول امیرمؤمنان علیه السلام: «فَيُرِيكُمْ كَيْفَ عَدْلُ السَّيْرَةِ»^۵؛ روش عادلانه [در حکومت حق] را به شما می نمایاند. و عدالت واقعی را برای همه جهانیان به نمایش می گذارد و طعم شیرین آن را به همه خواهد چشاند.

در زیارت جامعه می خوانیم: «وَ يُظَهِّرُكُمْ لِعَدْلِهِ»^۶ و شما را برای [اجرای] عدالت آشکار کند.

تعبیر فوق اشاره به این دارد که خداوند با ظهور حضرت مهدی علیه السلام آخرین و کامل ترین صحنه از عدالت خویش را آشکار می سازد و به مردم نشان خواهد داد.

تحقیق آیات را برای شما بیان کردیم، شاید تعقل کنید.

۲. روشن شدن زمین

«وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ»^۱ و زمین با نور شما روشن می شود.

این جمله از زیارت جامعه، اشاره ای لطیف به ظهور حضرت مهدی علیه السلام دارد که با وجود نور آن حضرت، زمین نورانی خواهد شد و در واقع، اشاره دارد به آیه ای که می فرماید: «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»^۲ «و زمین [در آن روز] به نور پروردگارش روشن می شود.»

و امام صادق علیه السلام فرمود: «رَبِّ وَ پروردگار زمین، امام آن است. عرض کردند: هنگامی که (مهدی) قیام کند، چه خواهد شد؟ فرمود: مردم از نور خورشید و ماه بی نیاز می شوند و از نور امام استفاده می کنند.»^۳

و در جای دیگر فرمود: «هنگامی که قائم مآظهور کند، زمین به نور پروردگارش روشن شود و مردم از نور خورشید بی نیاز می شوند و تاریکی از بین می رود.»^۴

۳. فراگیر شدن عدالت

رهاورد دیگری که از ظهور حضرت

۱. بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۳۱.

۲. زمر / ۶۹.

۳. تفسیر الصافی، فیض کاشانی، بیروت، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، ج ۴، ص ۳۳۱

۴. همان. ر.ک: تفسیر قمی، ذیل آیه.

۵. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، خطبه ۱۳۸.

۶. بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۳۱.